

AKSIYADORLIK JAMIYATLARINING AYLANMA AKTIVLARINI BOSHQARISHNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

Mamajonova Shahnozaxon Mahmudovna
Vazirlar Mahkamasi huzuridagi
Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi magistranti
Mamajonova_shm@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada aksiyadorlik jamiyatlarining aylanma aktivlarini boshqarishning samaradorligini oshirish yo‘llari haqida so‘z yuritiladi. Aylanma aktivlarni boshqarish tijorat korxonasi muvaffaqiyatining asosi, ushbu muammosi zamonaviy moliyaviy tahlil doirasida eng ko‘p muhokama qilinganayotgan masalalardan bir hisoblanadi. Shuningdek, maqolada aksiyadorlik jamiyatlarida "aylanma aktivlar" tushunchasi ko‘rib chiqiladi, iqtisodiy faoliyatda ularning aylanish jarayoni taqdim etiladi. Muallifning tadqiqotining asosiy masalasini aksiyadorlik jamiyatlarining aylanma aktivlarini boshqarishning samaradorligini aniqlash va ulardan unumli foydalanish samaradorligini keyinchalik baholash imkoniyati bilan uyg‘unlashtirishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: aksiyadorlik jamiyati, aktiv, aylanma aktiv, aktivlarini boshqarish, aktivlarini boshqarish, boshqarish samaradorligi, fondler, aylanma fondlar, moliyaviy sikl, agressiv yondashuv, konservativ yondashuv va kompromiss yondashuv.

Annotation: this article will talk about ways to improve the effectiveness of the management of revolving assets of Joint-Stock Companies. The basis of the success of a commercial enterprise, the management of revolving assets, this problem is one of the most discussed issues within the framework of modern financial analysis. The article also examines the concept of "working assets" in joint-stock companies, presents the process of their circulation in economic activity. The main issue of the author's research is aimed at harmonizing with the possibility of determining the effectiveness of the management of the revolving assets of Joint-Stock Companies and assessing the effectiveness of their productive use at a later date.

Keywords: Joint Stock Company, Asset, revolving asset, asset management, asset management, management efficiency, fondler, revolving funds, financial cycle, aggressive approach, conservative approach and compromise approach.

Kirish

Ma‘lumki, bozor munosabatlari sharoitida har bir xo‘jalik yurituvchi subyekt, xususan, aksiyadorlik jamiyatlari ham kuchli raqobat sharoitiga moslashishi, bozorda o‘z o‘rnigi ega bo‘lishi va uzoq yillar mobaynida samarali faoliyat yuritishi uchun uzoqni ko‘zlangan va tashqi vositalar o‘zgaruvchanligi sharoitida uzoq muddatli

молитавий мақсадларни шакллантириш, улар муваффақиятини та'минлашнинг энг самарали yo'ларини танлаш, молитавий ресурсларни шакллантириш ва улardan фойдаланиш yo'налишларини самарали ташкил этиш yo'лида молитавий фаолият ва молитавий муносабатларни ривожлантиришнинг барча асосий yo'налишларини белгилаб олиши зарур. Бугунги кунда иқтисодий ривожланган мамлакатларда, аynиқса, саноат соҳасида мулкчиликнинг бундай шакли муҳим o'рин тутadi. Корхоналар фаолияти давомида молитавий муносабатларнинг то'ғ'ри ташкил этилиши қо'йилган мақсадга еришишда муҳим аҳамиятга ега ҳисобланади.

Аксиyадорлик жамиятларининг инвестицион жозибадорлигини ошириш, хорижий стратегик инвесторларни жалб қилиш орқали миллий иқтисодийот o'сishининг yuқori sur'atларини та'минлашнинг устуворлик касб этиши ва долзарблиги корпоратив бoшқарув сифати ва самарадорлиги масалаларига e'tиборнинг кучайишига олиб келди. Аynи payтда, мамлакатимизда аксиyадорлик жамияти шаклида фаолият yuritиш хорижий инвестор иштирокини талаб қилар екан, корпоратив бoшқарувнинг замонавий усулларини jорий этиш, молитавий ҳисобларни халқаро стандарт талаблари асосида тuzиш, менежмент самарадорлигини та'минлаш ва назорат қилиш, dividend сиyosatини то'ғ'ри шакллантириш ва аксиyадорлар учун yuқori даромадни та'минлаш нақадар муҳим еканлигини тасаввур этиш қийин емас¹.

Аylanма активлар ишлаб чиқариш активлари ва аylanма фондарининг пул ko'ринишидаги мажмуасидир. Аylanма активларнинг бу таркибий қисmlари такрор ишлаб чиқариш jarayонига har xil xизmat қилadi: биринчиси ишлаб чиқариш соҳасида, иккинчиси esa муомала соҳасида.

Аylanма активлар доимий ҳаракатда bo'либ, маблағ'ларнинг узлуksиз аylanишини та'минлайди. Корхона маблағ'ларининг аylanмаси xом аshyo, материаллар, yoқилг'i ва бoшқа ишлаб чиқариш vosиталарини sotиб олиш учун нақд qiymatни oldиндан to'lashдан бoшланadi - аylanmaning биринчи bosқичи. Natijada, пул муомаладан, ишлаб чиқариш соҳасига o'tишни ifodalovchi zaxiralар shaklinи oladi. Буларнинг барчаси билан xарajatлар sarflanmayди, balkи oldinga siljiydi, chunkи davр tugagandan so'ng u qaytariladi. Аylanmaning иккинчи bosқичи ишлаб чиқариш jarayонида ro'y beradi, бунда ishчи kuchi ишлаб чиқариш vosиталарини ишлаб чиқаришни iste'mol қилишни amalga oshiradi, yangи mahsulotни yaratadi ва yangи o'tkazilgan qiymatни tashiyди. Ilg'or qiymat yana shaklinи o'zgartiradi - ишлаб чиқаришдан tovarга o'tadi. Аylanmaning uchinчи bosқичи - tayyor mahsulotларни (ishларни, xизmatларни) sotиш ва пул маблағ'ларини qабул қилиш. Бу bosқичда аylanма активлар yana ишлаб чиқариш соҳасидан муомала соҳасига o'tkaziladi. Tovарларнинг узлуksиз аylanиши tiklanadi ва tovar shaklidagi qiymat pulга o'tadi. Mahsulotларни (ishларни, xизmatларни) ишлаб чиқариш ва sotишга sarflangan пул miqdori билан ишлаб чиқарилган mahsulotни (ishни,

¹ Молитавий менежмент, Ibragimova A., Madaminova Z., Raxmataliyev E.. T: Barkamol fayz mediya.

xizmatni) sotishdan tushgan mablag 'o'rtasidagi farq kompaniyaning pul mablag'larini tejashidir².

ADABIYOTLAR SHARHI

Aksiyadorlik jamiyatlari tizimidagi korxonalarining aylanma aktivlarini samarali boshqarish orqali moliyaviy ekspluatatsion ehtiyojlarni optimallashtirish yo'llari va ahamiyatining nazariy va amaliy jihatlari hamda ularni joriy etish masalalari bir qator iqtisodchi olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Shuningdek, aksiyadorlik jamiyatlarining aylanma aktivlarini samarali boshqarish orqali moliyaviy ekspluatatsion ehtiyojlarni optimallashtirish bo'yicha ko'plab nazariy-ilmiy ishlar qilingan va ta'riflar berilgan.

Xususan, iqtisodchi olim Muhammad Ayub logistika infratuzilmasini moliyalashtirish shakllariga ekspluatatsion ehtiyojlarni optimallashtirish ta'sirini ekonometrik modellashtirganda, davlat qarzlari va budjet taqchilligi, foyda solig'i, soliqdan ozod qilingan obligatsiyalar, bank qarzlari, korporativ obligatsiyalar, davlat-xususiy sherikchilik va davlat korxonalariga ta'sir etuvchi omillar sifatida o'rgangan³.

M.V.Bespalovning fikriga ko'ra, aktivlar – bu muvaffaqiyatli iqtisodiy faoliyat tufayli korxonadan boshqarish uchun olingan mablag'lar. Boshqacha aytganda, bu har qanday xo'jalik yurituvchi sub'ektning mulkiy aktivlari yig'indisidir⁴.

N.I.Morozkoning tadqiqotlarida aktivlar - bu moddiy, moliyaviy va nomoddiy aktivlardan tashkil topgan korxonadan mulki. Moliyaviy aktivlarga pul mablag'lari, debitorlik qarzlari, moliyaviy qo'yilmalar, qimmatli qog'ozlar, kassadagi pul mablag'lari va boshqalar kiradi. Moddiy boyliklar – sanoat, turar-joy va ma'muriy binolar, ishlab chiqarish uskunalari, yer va yoqilg'i, xom ashyo va materiallar zaxiralari. Nomoddiy aktivlar – turli intellektual mulk ob'ektlari (patent, mualliflik huquqi, tovar belgilari va boshqalar) va korxonaning inson resurslaridan foydalanish huquqlari deb aytilib o'tilgan⁵.

“Aktivlar menejmenti” atamasining eng keng e'tirof etiladigan sohalaridan biri bulib, AQShlik iqtisodchi G.Markovis tomonidan ilk tizimlashtirilgan portfel menejmenti, investitsiya fondlarini va alohida mijozlar hisob raqamlaridagi moliyaviy aktivlarni boshqaradigan moliyaviy xizmatlar industriyasi sektori nazarda tutilgan. Iqtisodchi Y.I.Shoxinaning fikricha korxonadan aktivlarini boshqarish, ya'ni uning mulkiy qiymatliklari tarkibi, tuzilishi va mablag'lar manbalari, ularning dinamikasini baholash

² Шохина Е. И. Корпоративные финансы: учебник / коллектив авторов. – М.: КноРус, 2016. - 318 с.

³ Беспалов М.В., Абдукаримов И.Д. Финансово-экономический анализ хозяйственной деятельности коммерческих организаций. – М.: Инфра-М, 2016. 336 с.

⁴ Алексеева А.И. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности. М.:КноРус, 2016. 382 с

⁵ Морозко Н.И. Финансовый менеджмент. – М.: Инфра-М, 2016. 544 с.

hamda ularni optimallashtirish uchun zarur yo‘nalishlar to‘g‘risida qaror qabul qilish imkonini beradi⁶.

Aktivlar tarkibi, birinchi navbatda, korxonalar mulkining harakatchanlik darajasini tavsiflaydi, shuningdek, qaysi elementlar ushbu harakatchanlikni ta‘minlashini, uni kamaytirish yoki oshirishni aniqlash imkonini beradi deb tavsiflagan.

Yevropa iqtisodchi olimlari Alfred Rappaport va Joel Stern birinchilardan bo‘lib, Miller va Modilyaning qiymatni hisoblash formulalaridan amaliyotda foydalanib, kompyuter jihozlari bozorida aksiyalarning bozor bahosini hisoblashga muvaffaq bo‘lganlar. R.I.Yaushevning ilmiy izlanishlari integratsion korporativ tuzilmalar va ta‘sischi kapitalda davlat ishtirokidagi korxonalar boshqarish muammolariga bag‘ishlangan. M.B.Xamidulin fond bozorini rivojlanishi, aksionerlik jamiyatlarida kuzatuv kengashining roli va ahamiyati masalalari ustida fikr yuritadi. Uzviy ravishda mazkur masalalar G.K.Saidova, B.Yu.Xodiev, B.B.Berkinov kabi olim va mutaxassislarining ilmiy tadqiqotlarida o‘z ifodasini topgan⁷.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda ilmiy abstraksiyalash, guruhlash, qiyoslash, retrospektiv va istiqbolli, empirik tahlil va boshqa uslublardan foydalanildi. Maqolada ilmiy abstraksiyalash usuli yordamida aksiyadorlik jamiyatlarining aylanma aktivlarni samarali boshqarish orqali moliyaviy ekspluatatsion ehtiyojlarini optimallashtirish rivojlantirishdagi ahamiyati va zarurati asoslandi. Shuningdek, logistika tizimidagi korxonalar moliyalashtirishning iqtisodiy tahlili usullaridan foydalangan holda emitatsion modellar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalarining ishonchligi tadqiqotda qo‘llanilgan xorijiy va milliy statistik rasmiy manbalardan foydalanilgani bilan izohlanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Aylanma aktivlarini boshqarishni aksiyadorlik jamiyatlarining aylanma mablag‘larini boshqarish deyish ham mumkin. Aksiyadorlik jamiyatlarining aylanma mablag‘lari tarkibiga, uning mulkchilik shakli, xo‘jalik-moliyaviy faoliyatining turi va boshqa xususiyatlaridan kelib chiqqan holda bir qancha unsurlar kiritiladi. Aksiyadorlik jamiyatlari aylanma aktivlar xususiyatlariga ko‘ra tasniflashtiriladi⁸.

Aylanma mablag‘larning turlarga ajratilishiga ko‘ra:

- xomashyo, material va yarim tayyor mahsulot zahiralari;
- tayyor mahsulot;
- debitorlik qarzlari;
- pul mablag‘lari;

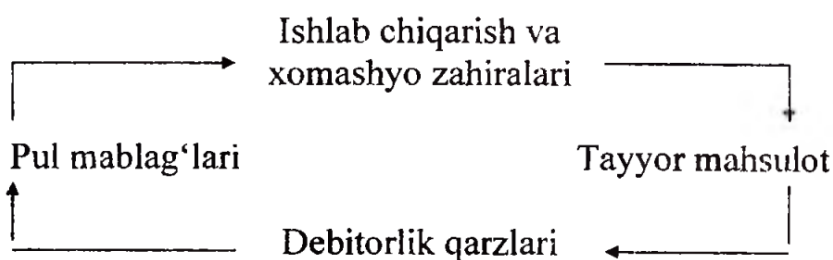
⁶ Burxanov A. Moliyaviy xavfsizlik. O‘quv qo‘llanma. –Toshkent: Ma‘naviyat, 2019. - 92 b.

⁷ Hakimov B., Xolmirzaev U. Pul mablag‘lari hisobi va tahlilini xalqaro tajribalar asosida takomillashtirish. “Xalqaro moliya va hisob” ilmiy elektron jurnali. № 1, fevral, 2020 yil.

⁸ Moliyaviy menejment, Ibragimova A., Madaminova Z., Raxmataliyev E.. T: Barkamol fayz mediya.

- boshqa turdagi aylanma mablag‘lar.⁹

Aylanma aktivlarni boshqarishning e‘tiborli jihati shundaki, ushbu jarayonda moliyaviy menejer kompaniyalarning ishlab chiqarish, moliyaviy va operatsion sikl xususiyatlari, ular o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqliklarni to‘g‘ri va mukammal mushohada qilishidadir. Bozor qonuniyatlaridan kelib chiqqan holda. firma va kompaniyalarning aylanma aktivlarning doiraviy aylanishi yoki yuqoridagi turli bosqich tsikllari, kompaniyalarning dastlabki xomashyo mahsulotini sotib olgan davrdan to tayyor mahsulotning realizatsiyasidan pul mablag‘larini kelib tushishigacha bo‘lgan barcha oraliq davriy jarayonlarni o‘z ichiga oladi. Kompaniyalar aylanma aktivlarini doiraviy aylanishini quyidagicha ifodalash mumkin (1-rasm).

1-rasm. Aksiyadorlik jamiyatlari aylanma mablaglarining doiraviy aylanishi¹⁰

Kompaniyalarda aylanma aktivlarni boshqarish deyilganda, aylanma aktivlarni doiraviy aylanishining barcha bosqichlari yoki sikllaridagi jarayonlarni boshqarishni tushunish mumkin. Aylanma aktivlarni boshqarish nuqtai nazaridan ishlab chiqarish, moliyaviy va operatsion tsikllarning mohiyati, ularning aylanma aktivlarni doiraviy aylanish jarayonida aynan qaysi bosqichiaa ishtirok etishi, ularning o‘zaro bog‘liqliklari kabi savollarga oydinlik kiritib olish lozim.

Korxonalarning ishlab chiqarish sikli, mahsulot ishlab chiqarishga xizmat qiluvchi yoki bevosita ushbu jarayonda foydalaniladigan aylanma aktivlarning to‘liq aylanishini, xomashyo, material va yarim tayyor mahsulotlarni korxonaga kelib tushgan davrdan boshlab, ularni tayyor mahsulot holatiga keltirishgacha bo‘lgan davrni ifodalaydi. Korxonada ishlab chiqarish siklining davomiyligi quyidagi tenglama yordamida aniqlanadi:

$$ITS = AD (xz) + AD (tich) + AD (tm)$$

Bu yerda:

ITS - korxonalarda ishlab chiqarish siklining davomiyligi, kun hisobida;

AD (xz) - xomashyo va material zahiralarning aylanish davri, kun hisobida;

AD (tich) - tugallanmagan ishlab chiqarishning aylanish davri, kun hisobida;

⁹ Burxanov A. Moliyaviy xavfsizlik. O‘quv qo‘llanma. –Toshkent: Ma‘naviyat, 2019. - 92 b.

¹⁰ Moliyaviy menejment, Ibragimova A., Madaminova Z., Raxmataliyev E.. T: Barkamol fayz mediya.

AD (tm) - tayyor mahsulotlarning aylanish davri, kun hisobida¹¹.

Moliyaviy sikl – bunda mahsulot yetkazib beruvchilarga olingan xomashyo, materiallar va boshqa turdagi aktivlar uchun lo‘lovlar amalga oshirilgan davrdan boshlab, realizatsiya qilingan yoki yuklab jo‘natilgan tovar, mahsulotlar uchun pul mablaglarini kelib tushishgacha bo‘lgan davr tushuniladi. Boshqacha aytganda moliyaviy sikl, korxonalar pul mablag‘larini to‘liq aylanish davrini xarakterlaydi, bu jarayon korxonalar tomonidan kreditorlik qarzlarni to‘lash davridan boshlab debitorlik qarzlarni undirib olingan davrni o‘z ichiga oladi hamda quyidagi tenglama yordamida hisoblanadi:

$$MTS = ITS + AD (dq) - AD (kq)$$

Bunda:

MTS - korxonalarda moliyaviy siklning (pulni aylanish tsikli) davomiyligi, kun hisobida;

ITS - korxonalarda ishlab chiqarish siklining davomiyligi, kun hisobida;

AD (dq) - debitorlik qarzlarni o‘rtacha aylanish davri, kun hisobida;

AD (kq) - kreditorlik qarzlarni o‘rtacha aylanish davri, kun hisobida.¹²

Operatsion sikl - korxonalarda aylanma aktivlarning umumiy summasini to‘liq aylanish davrini xarakterlaydi va quyidagi formula yordamida hisoblanadi.

$$OTS = ITS + AD (dq)$$

Bunda:

OTS - korxonalarda operatsion siklning davomiyligi, kun hisobida;

AD (dq) - debitorlik qarzlarni aylanish davomiyligi, kun hisobida.

Korxonalarda operatsion sikl bir birlik mahsulot ishlab chiqarish uchun unga zaruriy xomashyo, material va boshqa turdagi foydalaniladigan aktivlarni sotib olingan kundan boshlab uni realizatsiyasidan pul mablag‘larni real kelib tushish oralig‘idagi davrni va jarayonlarni o‘z ichiga oladi.

Yuqoridagi keltirilgan formulalardan shu narsani aytish mumkinki, korxonalarda moliyaviy va operatsion tsikllarning qisqartirilishi, moliyaviy resurslarni boshqarishning ijobiy tendentsiyalar bilan rivojlanishini ta‘minlovchi muhim omillardan biri sanaladi hamda ushbu natijalarga erishishda quyidagi ishlar amalga oshirish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

1. Ishlab chiqarish jarayonini tezlashtirish, (bir birlik mahsulotni ishlab chiqarish uchun sarflanadigan vaqtni qisqartirish);

2. Ishlab chiqarilgan mahsulotlarni omborlarda uzoq saqlanib qolishini oldini olish, marketing siyosatini to‘g‘ri tashkil qilgan holda mahsulotlarni iste‘molchilarga sifatli va o‘z vaqtida etib borishini ta‘minlash;

¹¹ Музалёв С.В. Комплексный экономический анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия. – М.: Инфра-М, 2015. 349 с.

¹² Морозко Н.И. Финансовый менеджмент. – М.: Инфра-М, 2016. 544 с.

3. Debitorlik qarzlari aylanish davrini tezlashtirish, ya'ni realizatsiya qilingan mahsulot va xizmatlar uchun pul mablag'larini o'z vaqtida va to'liq kelib tushishini ta'minlash va buning hisobiga ishlab chiqarish jarayonini yanada takomillashtirish;

4. Kreditorlik qarzlari aylanishini sekinlashtirish, moliyaviy menejer tomonidan bu turdagi ishlarni amalga oshirishda yanada ko'proq mas'uliyat bilan harakat qilishni talab qiladi, chunki kreditorlik qarzlari ko'rsatkichlarini yuqori bo'lib ketishi korxonaning moliyaviy natijalariga va barqarorlik holatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi¹³.

Iqtisodiy islohotlarning hozirgi sharoitida barcha tarmoq va sohalarda faoliyat yurituvchi xo'jalik subyektlari qatorida aksiyadorlik jamiyatlarida faoliyat olib boruvchi xo'jalik subyektlari faoliyatini tashkil qilishda aylanma aktivlarni samarali boshqarish rentabellik va ishbilarmon faollik ko'rsatkichlarini yuksaltirishning bosh omili hisoblanadi.

Aylanma aktivlarni boshqarish tizimi 3 umumiy pirovard natijalarga erishishga shart-sharoit yaratadi:

- aylanma mablag'larga bo'lgan moliyaviy ekspluatatsion ehtiyojlarni optimallashtirish orqali moliyalashtirish manbalari tarkibidagi joriy majburiyatlarni minimal darajaga tushirish¹⁴.

- aylanma mablag'lar aylanuvchanligini oshirish orqali korxonalar ishbilarmon faollik ko'rsatkichlarini oshirish¹⁵.

- aylanma mablag'larni samarali boshqarish orqali rentabellik ko'rsatkichlarini oshirish uchun ichki operatsion faoliyat imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarish¹⁶.

Yuqoridagi holatlar aylanma mablag'lar tarkibidagi real ishlab chiqarish va muomala fondlarini optimallashtirish orqali aylanma mablag'lardan samarali foydalanish imkoniyatlarini ta'minlab, aksiyadorlik jamiyatlari real bozor qiymatini maksimallashtirishga shart-sharoit yaratadi.

Aylanma aktivlarni boshqarishga nisbatan yondashuv 3 asosiy turkumga ajratiladi. Bular: agressiv, konservativ va kompromiss yondashuvlar hisoblanib, ushbu yondashuvlar aylanma aktivlarni boshqarishga nisbatan qanday instrumentlardan foydalanish va natijada balans aktivlari va passivlarining tarkibiy tuzilmasi nuqtayi nazaridan farqlanadi. Xususan, aylanma aktivlarni boshqarishga nisbatan agressiv yondashuvga muvofiq tashqi bozorlardagi logistik xizmatlarga bo'lgan ehtiyojning ortishi natijasida bozordagi pozitsiyani mustahkamlashda joriy majburiyatlarning ortishi hisobiga aylanma mablag'larni shakllantirish va uning tarkibidagi debitorlik

¹³ Ковалев В.В. Финансовый менеджмент. Теория и практика. – М.: Проспект, 2016. 439 с.

¹⁴ García-Teruel, Pedro Juan, and Pedro Martínez-Solano. "Effects of working capital management on SME profitability". // International Journal of managerial finance 3.2 (2007): 164-177.

¹⁵ Natsypaeva Y.A. "Overview of existing approaches to business activity of enterprise assessment". Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета 3 (2011): 85-87.

¹⁶ Temtime, Zelealem Tadesse. Relationship between working capital management, policies, and profitability of small manufacturing firms. Diss. Walden University, 2016.

qarzlarning yuqori ulushi sharoitida sotish bozorlari segmentlarini kengaytirishga qaratiladi. Ushbu siyosat sharoitida korxonalar aylanma aktivlari aylanuvchanligining sekinlashishi va likvidlikni yo'qotish riski ehtimolligi oshsa-da, xizmatlar hajmi va spektrini kengaytirish orqali asosiy faoliyat foydasini oshirishga qaratadi¹⁷.

Konservativ yondashuvdagi aylanma aktivlarni boshqarish, bozordagi xizmatlar hajmi va spektrini kengaytirish mavjud ichki moliyaviy imkoniyat va samaradorlikning muvozanatli ko'rsatkichlariga asoslanadi. Bunday sharoitda bozordagi xizmatlar segmentini qamrab olish va pozitsiyani yanada mustahkamlash hisobiga samaradorlik va ishbilarmon faollikni yo'qotish riskiga moyillik past darajada qoladi. Har ikkala yondashuv sharoitida ham ma'lum imkoniyatlar va xatarlar muvozanatini ta'minlash maqsadida, fikrimizcha, kompromiss siyosatini yuritish istiqbolda barqaror biznes taraqqiyoti uchun muhim hisoblanadi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, aksiyadorlik jamiyatlari aylanma aktivlari tarkibida muomala fondlarining (debitorlik qarzlari va pul mablag'lari ekvivalentlari) yuqori ulushi aylanma aktivlar aylanuvchanligi orqali ifodalanadigan ishbilarmon faollik ko'rsatkichining past bo'lishiga ta'sir etadi¹⁸.

Yuqoridagilarga asoslangan holda quyidagi xulosalarni tizimlashtirish mumkin:

- aksiyadorlik jamiyatlarida aylanma aktivlar tarkibida muomala fondlarining yuqori ulushi ularning ishbilarmon faollik ko'rsatkichlariga ta'sir etadi. Aylanma aktivlarining aylanish tezligi nisbatan sekinlashuvi, pirovardida, aylanma mablag'lar rentabellik darajasi past ko'rsatkichini ta'minlanadi.

- natijada aksiyadorlik jamiyatlarida debitorlik qarzlarni samarali boshqarish va pul mablag'larini qisqa muddatli moliyaviy aktivlarga investitsiyalash orqali aylanma mablag'lar aylanuvchanligi va rentabellik ko'rsatkichlarini oshirishda imkoniyatlar mavjudligini tasdiqlaydi¹⁹.

- aksiyadorlik jamiyatlarida aylanma mablag'larini tarkibiy optimallashtirish orqali ularga bo'lgan ehtiyojlarni minimallashtirish hisobiga korxonalarni moliyalashtirish manbalari tarkibida joriy kreditorlik qarzlari va qisqa muddatli majburiyatlarni so'ndirish imkoniyatlari mavjud. Bu, o'z navbatida, muvozanatlashgan moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlarini yaxshilashga imkoniyat mavjudligini tasdiqlaydi.

¹⁷ Mavlyanova D., Joriy aktivlar to'g'risidagi ma'lumotlarning ishonchligi va ulardan foydalanish samaradorligini tekshirish masalalari. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, 2023, 24(5), 98–103

¹⁸ Алексеева А.И. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности. М.: КноРус, 2016. 382 с

¹⁹ Музалёв С.В. Комплексный экономический анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия. – М.: Инфра-М, 2015. 349 с.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, aylanma aktivlarni boshqarish siyosati korxonalar moliyaviy strategiyasining muhim qismi sanalib, bu siyosatning asosiy maqsadi korxonalarda yetarii miqdorda aylanma aktivlarni hajmi va tarkibini shakllantirish, hamda ularni moliyalashtirish manbalari tizimini optimallashtirishdan iborat.

Aksiyadorlik jamiyatlarida aylanma aktivlarni boshqarish siyosati quyidagi tartibda (ketma-ketlikda) amalga oshiriladi.

1. Aksiyadorlik jamiyatlari aylanma aktivlarining tahlili. Bu jarayonda aylanma aktivlarning barcha xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, ularning avvalgi-yillarga nisbatan o'sish darajalari, tarkibiy o'zgarishlari, rentabellik ko'rsatkichlari va shu kabi taxlilii ishlar amalga oshiriladi.

2. Aylanma aktivlarni tashkil qilish yoki shakllantirishni eng maqbul turini tanlash. Bunda korxonalarda aylanma aktivlarni tashkil qilishni uch xil yondashuvi mavjud bo'ladi.

3. Aylanma aktivlarning miqdorini optimallashtirish.

4. Aksiyadorlik jamiyatlari moliyaviy barqarorligini takomillashtirish, lo'lov qobiliyatini mustahkamlash maqsadida, aylanma aktivlarning likvidlik darajalarini shunga mos holda oshirib borishni ta'minlash.

5. Aksiyadorlik jamiyatlarida belgilangan rivojlantirish dasturlarining ijroMiui amalga oshirish uchun zarur bo'ladigan miqdorda, aktivlardan foydalanishning rentabellik darajasini ta'minlash.

6. Aylanma aktivlardan foydalanish jarayonida ularning yo'qotiiishi yoki shikast etishi kabi holatlar yuz berishini minimallashtirish va oldini olish uchun sharoitlar yaratish.

7. Aylanma aktivlarni moliyalashtirish manbalarini optimal tizimini shakllantirish.

Shunday qilib, aylanma aktivlarini boshqarishning samaradorligini tahlil qilish joriy faoliyatning uzluksizligini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, korxonaning barqaror va etarlicha to'lov qobiliyatini ta'minlashda investitsiya qilingan kapitalga daromadni maksimal darajada oshirish imkonini beradi. Bu jarayon juda mashaqqatli, jiddiy yondashuvni talab qiladi; samarali faoliyat yuritish uchun korxonalar malakali siyosatni olib borishi va korxonaning yanada rivojlanishini rejalasi yuqori darajada bo'lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. –T.: “Adolat”, 2020
2. O'zbekiston Respublikasi Budget Kodeksi // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021-y., 03/21/683/0375-son.
3. O'zbekiston Respublikasining “Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida”gi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida”gi 2014-yil 6-maydagi O'RQ-370-sonli Qonuni

4. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 104 b.
5. Vahobov A., Jo'raev A. Soliqlar va soliqqa tortish. Darslik. –T: “Sharq”, 2009. - 448 b.
6. Alimardonov M., To'xсанov Q. Soliq nazariyasi. –T.: “O'zbekiston Yozuvchilari yushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti”, 2005. -175 b.
7. Шохина Е. И. Корпоративные финансы: учебник / коллектив авторов. – М.: КноРус, 2016. - 318 с.
8. Алексеева А.И. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности. М.:КноРус, 2016. 382 с
9. Беспалов М.В., Абдукаримов И.Д. Финансово-экономический анализ хозяйственной деятельности коммерческих организаций. – М.: Инфра-М, 2016. 336 с.
10. Ковалев В.В. Финансовый менеджмент. Теория и практика. – М.: Проспект, 2016. 439 с.
11. Морозко Н.И. Финансовый менеджмент. – М.: Инфра-М, 2016. 544 с.
12. Музалёв С.В. Комплексный экономический анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия. – М.: Инфра-М, 2015. 349 с.
13. Якушина Н.В. Финансовая безопасность предприятия // Вестник Университета, № 11, 2013. –с.132-135.
14. Burhanov A. Moliyaviy xavfsizlik. O'quv qo'llanma. –Toshkent: Ma'naviyat, 2019. - 92 b.
15. Hakimov B., Holmirzaev U. Pul mablag'lari hisobi va tahlilini xalqaro tajribalar asosida takomillashtirish. “Xalqaro moliya va hisob” ilmiy elektron jurnali. № 1, fevral, 2020 yil.
16. Iqtisodiyot subyektlari moliyaviy holatining tahlili. O'quv qo'llanma Raximov M.Yu. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi Toshkent Moliya instituti. -T.: “Iqtisod-moliya”, 2013. 392 b.
17. <https://www.davaktiv.uz/> – O'zbekiston Respublikasi davlat aktivlarini boshqarish agentligining rasmiy sayti
18. <http://www.lex.uz> – O'zbekiston Respublikasi qonunlari bazasi sayti
19. <https://www.imv.uz> – Iqtisodiyot va moliya vazirligi sayti
20. <http://www.soliq.uz> – O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi sayti
21. <http://www.stat.uz> – O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi sayti